

Svatopluk Čech

Ve stínu lípy

Svatopluk Čech

Ve stínu lípy

«Public Domain»

Čech S.

Ve stínu lípy / S. Čech — «Public Domain»,

Содержание

I	9
II	16
Конец ознакомительного фрагмента.	19

Svatopluk Čech VE STÍNU LÍPY

Jak vlny osením, po tobě hrají
mé vzpomínky a touhy, rodný kraji!
Když za večera v dusných města zdích,
kol čela starostí se věší příze,
jak často náhle písmeny v mé knize
se měnívají v roje kvítků tvých!
Jak často, v podušku když sirou klesá
pod nízký strop má hlava zemdlená,
mně zdává se, že větev zelená
zas nade mnou se sklání tvého lesa,
že nade mnou zas hudba jeho dumná
svůj vede nápěv – mlkne – z vršků dálných
blíž opět šumí, vod jak příboj valných —
tajemná hvozdu báje, nevýzkumná.
I snívám, zkolébán té písni vděkem,
jak druhdy pod břízami, v mechu měkkém.

Mně nevolno je v mravenčím tom ruchu,
v té hluchá vřavě požitků a muk.
Mě neláká v ten šumný turnaj duchů
diváků potlesk, trub a kotlů zvuk.
Pryč, písni má! Zde mdloby tíha sklání
tvá křídla povypjatá k zemi zpět.
Snad osvěží je vánků lesních vlání,
snad rozeznou se lehce v nový let,
až perlami v nich ranní rosa vzplane
a kadeř ovinou ti růže plané.

Bud' zdrávo, údolí mé tiché, skromné!
Můj ráji dávno ztracený, bud' zdrav!
Jak hejno křepelek tu vzlétá pro mne
z každíčké brázdy upomínek dav.
Ty jabloně nad mořem zlatých klasů
mi šeptají o blahu zašlých časů,
ta bílá stezka, vinoucí se v bor,
mne vábí k místu, kde tak často vítal
mladého samotáře jedlí sbor
a z nízkých větví poustevnu mu splítal.
Tam jiná cesta pod horou se vine —
teď mizí kdes – a z dálky znovu kyne —
Ó, nekývej! Vždyť onen dvorec bílý,
kam bývala's mi dlouhou, ach! tak dlouhou,
již nevábí mne okem sladké víly,
a první láska – báchorkou mi pouhou.

Z oblaků vížka třpytivá se vine
jak z minulosti šerých závojů;
zřím broskví špalír, žaluzie stinné,
a duch můj řadou známých pokojů
s pocitem blaha teskného se chvěje;
leč darmo hledá milé obličej
a známý nábytek – nic nezří tam,
co družilo se k dětským snům a hrám,
ni skříně, o jichž tajemství jsem sníval,
ni Čiňana, jenž na nich čelem kýval.
Vše jiné kol a cizích lidí pata
sen mého mládí šlape přeblahý,
jenž v každé pídí této podlahy
hrá jako slunce arabeska zlatá.
Ven z těchto míst! Zde ducha mého tísni
stesk nevýslovný – jinam zalet', písni!

Jak vábně hledí onde na stráni
štit šedý z révy malebného kroje
a kyne věncem opentlené chvoje!
Kořatá lípa před ním rozklání
stín větví kolébavých na stůl prostý —
dnes nedělními obklopen je hosty.

Šedivou hlavu soused bohabojný
tu na dlaň ukládá. Zdroj potu hojný,
letního slunce vzbuzen plápoem,
pod mocným prstem ruky zmozolené
osmáhlé tváře mnohým výmolem
se perlí k bradě, hladce oholené.
Však přece vesta, plná libých kvítků,
upjata k hrdlu, kabát důkladný
v záhybech těžkých uklání se k lýtku,
a «nebes klíč», jenž dobývá se z šosu,
vám svědectvím, že muž ten bezvadný
před zemskou vláhou rajskou čerpal rosu.

Po boku jeho krejčík pohyblivý,
politik obce, sporým vrtí tělem;
pod bradou suchou vous mu vlaje divý
jak pocuchaná přástva pod kuželem.
A kabát zelený, ježž mistr nosí,
s životem krátkým, předlouhými šosy,
kobyly luční podoben jsa hávu,
výmluvně hlásá tvůrce svého slávu.

Obstárly kantor následuje v řadě.
Ten k tabatěrce zřetel všeliký
obrací na pohled, tu víčko hladě,

v němž vyobrazen Mozart veliký,
jak napolo již objat spánkem věčným
své skladby kouzlo vnímá naposledy, —
tu noře prsty v obsah její hnědý,
tu s klepnutím ji zavíraje vděčným.

Však péro vzletnější ať raděj líčí
teď bohatýrskou hlavu v divné čapce,
s níž visí zdoba kosmatého střapce,
ten bílý knír, jenž bojovně se týčí
na svrasklé tváři, k obočí až vzhůru,
jež k očí bleskům sivou sklání chmuru,
tu starou dýmku, jejíž valný dým
skrání lysou halí věncem oblačným,
tu nohu dřevěnou a berli k tomu,
tu celou postat', sešlou v bitev hromu!

Pan pojezdny svůj rozložitý břich
v ten spolek nižších blahosklonně mísí.
Od brady laloch růžový mu visí,
nos rudý trůní v lících plamenných.
Jak hrbolatý vrch, když oko dne
zhasíná za ním, nádherně se nítí,
že rubínem se sterý balvan třpytí
na sklonech jeho v záři purpurné,
a fialový stín je obetkává —:
tak na pohled je nosu jeho sláva.
I zdá se, ve rtů plných úsměvu
že tisíc vlných diblíků se míhá,
že satyr s dechem utajeným číhá
v bělavé řasy každém záchvěvu.
Hle! právě lehounkou s ním končí půtku
vládkyně krčmy, ctihodná to vdova,
leč satyr se smíchem zlou přijal důtku,
a než se nadá, obejme ji znova.

A mlynář u něho, muž v plné síle,
náleží hochů oněch do rodu,
s mohutným vousem, pyšnou hřívou v týle,
jichž ruka za osvětlu, svobodu
a jiné krásky, nedosti tam známé,
nám po venkově břitký oštěp láme.

Jak do prstenu kámen lahodný,
tak nakonec ve kruh ten ctihodný
myslivce mladého má píseň šine.
Jak ladně k tělu svižnému se vine
ta štíhlá puška, malebný ten šat,
v němž lesa barvy rozkošně se snoubí —

šed' jeho kmenů, zeleň jeho loubí!
Za šňůrou zelenou, jíž klobouk spjat,
z níž zlatý žalud padá do kadeří,
jak hrdě pestré vypíná se peří!
U nohou jeho v písek žhavý sklání
okraje svislých pysků Flóra snívá
a za ním volně koroptev se kývá
na hnědé brašny zdobném vyšívání.
Ta svislá střecha klobouku ať mýlí
zrak nezkušený! Vímt' já dobře, vím,
po jaké kořisti syn lesa střílí
z té stinné skrýše okem plamenným.
Však důstojna je věru všimnutí
ta dcerka paní hospodské – ba právě!
Teď šátek hedvábný na rusé hlavě
ji odpoutalo vánku zadutí,
že jako pláštík purpurový báje
se volně vzduchem rozstýlá a vlaje
nad jasným vlasem, šíjí labutí
a mladá Hebe nevěrný cíp loví,
jej vrací v ňader sladké vězení
a v rozpacích se směje; červánkový
dech studu líčko lehce rumění.
Tak pintu staví před houslistu stranou,
na víčku oblém pestře malovanou.
Však divno mi, že pohled její slunný
šumaři chmury na čele jen zmnožil.
On mlčky housle na lavici složil
a kostnatými prsty přešel struny,
že zasténaly jako divým bolem.
Po stole chvíli rázný prstů tep
ruch duše věstil – plaše pohléd' kolem
a do vyzábělých rukou sklání leb.

Toť výčet povinný mých prostých reků.
Nuž, větvemi teď, lípo, zakývej
a družný jejich hovor, chudých vděků,
svým tichým, sladkým dechem provívej!

I

Řeč první soused, hladě vlasy šedé,
s kužele paměti své volně přede:

Když pohlížím v tu letní krásu kol,
na zlaté snopy, v polích narovnané,
jež bohdá zítra svezem do stodol,
minulý příběh na mysli mně tane.
Z vás nikomu as není zcela novým;
než v lidských řečech vše se divněj' tváří,
než lesní stromy při měsíční záři:
jak věc se sběhla, teď vám věrně povím.

Pět roků tomu. Právě jako dnes.
kraj celý smál se v žatvy zlatém šatě.
Jak našinci se dává srdce v ples,
když těká okem po tom šumném zlatě,
když před ním zevšad usmívá se, klaní
plnými klasy boží požehnání!
Vím, že v tom světě božím širokém
bezpočtu vábných rozkoší se skrývá,
o nichž nám prostákům se jedva snívá,
že Adamovo celé nesem' hoře,
an pot nám řine s čela potokem
v tu černou brázdu, jež nás živí spoře:
však, milí páni, když z té tvrdé země
nám zlatým zrním vzejde každé sémě,
a každá krůpěj prolitého potu
se třeptí rosou na bohatém klase, —
tu zapomínám všechnu na lopotu
a jako král ty drobné stébel voje
obhlížím s pýchou. Rád pak vlaším zase
svým potem horkým rodnou tuto půdu,
z níž děd i praděd živili se v trudu,
v níž s jejich popelem i můj se smíchá!
Nad palác je mi světnička ta tichá,
ten milý kout, s obrazy svatých v kole,
s žehnaným chlebem na prostičkém stole,
kde zvečera mne pilná žena vítá
a z očí dcer mi nové jaro svítá.
Ač jsou ty naše radosti snad chudé,
jak mezi klasy onde na poli
chrp očka modrá, máku líce rudé,
přec duch můj, věru, za ně nevolí
ten panský los, byt' rozkoší jen šuměl,
a cizí kraj, byt' zlato rostit uměl!

(Již vězte však, že rek ten zpěvu mého
rád předivo své řeči rozvláčí
a kolem cívky rozumu je svého
rád navinuje, volně zatáčí,
že leccos v šedivé si mate hlavě, —
nuž prosím, páni, sud' te shovívavě!)

Nuž, – ano – tedy – právě jako dnes
úrodou zlatou kraj se pyšnil celý.
Za hájem dovázal jsem před nedělí
a chasu posed' obžinkový běs.
Co při tom činit? Těš se nebo zlob,
povříslsem svážou tě po dávném právě.
Již poslední si ověnčili snop
koukolem, chrpou, mákem v plné slávě
a v jeho stínu, namanuv se v čas,
toulavý šumař k houslím bradu kloní —
již jako větrem kol se párky honí.
Kam hledíš krajem, všude zlatý klas
vláčejí zuby hrabic – srpů blýskot —
vrzání vozů, hudba, tanec, výskot!

Vtom skvostný povoz silnicí se blíží
a staví teď. Na pole mého mez
pán jakýs nohu se stupátka níží
a hledí vážně na mé chasy ples.
Šat jeho nápadný má stříh i tvar
a v houšti kadeří a vousů tmavých,
předčasným bělem hustě prokvětavých,
tvář zatmělá, již rozryl času spár,
dalekých končin prudší věští žár.
Víc k podivu mne její výraz nutí
a cizincovo konání. Jak duch
tam zakletý dlel stále bez pohnutí
a hleděl mlčky v obžinkový ruch,
dřív jakby upjatě v něm hledal, bádal,
pak jakby myšlének síť nad ním spřádál,
pak jakby ssál ten obraz v duši chtivě,
a posléz vážně, smutně, zádumčivě.

Zvědavě kráčím k podivnému hosti.
On vznesl ke mně zraky zadumané.
»To pole Bártovo?« děl. – »Moje, pane,
já s Bártovou je koupil usedlostí.«
Tvář svěsil s dumou ve sklopeném zraku.
Snad – myslím si – pán s mapou, zákonem,
z té družiny, co železnému draku
s křídloma páry, vozů ohonem,
přes hory, doly krajem cestu razí

a pánům formanům jen živnost kazí.

»A pravda-li, že pochovali Bártu?«
»Tři leta již ho černá země kryje.«
»A Bártová?« – zrak jeho lpí mi na rtu.
»Ta u mne, pane, na výminku žije.«

Zrak jeho zasvit', rozjasnil se skorem.
Že pěšky půjde – znám-li stezku borem?
Svůj průvod pánu nabídl jsem pak
a záhy větví zastínil nás mrak.

Po chvílce stanul. Naslouchá – tak zdá se
zrak jeho sklopen, skráně plny dum.
Sluch bystřím též. Však slyším pouze šum,
šept vrcholků, v nichž vánek kolébá se,
bzučení v mechu, listí veselé – a ticho jinak jako v kostele.
Než on tu stojí, v mech se mlčky dívá,
jak naslouchal by hlasům s vysoka,
neb hudbě jakés divné – hlavou kývá,
dlaň k srdci vine, vzdychá zhluboka.

Ba, hádankou čím dále byl mi víc.
Hle, zbytečným jsem vůdcem v šeru háje,
co stezek tam a skrýší – všechny zná je.
Zná jeho tajemství všech rub a líc:
ví o balvanu, pod jasany skrytém,
ví o stoletém dubu rozložitém,
ví o místě, jež krásné chová ryzce,
ví o potůčku, jenž se tají v blízce,
zná samovrahův smutný, pustý hrob,
kde větev jedle pošmourná se sklání
a jako krev se kopec jahod chrání,
pomíjen lidmi, ptáčků jenom zob ...
Zná lidi ve vsi živé, dávno tlící,
jak byl by rodákem. A přece jen
češtinu bídnou mluví, divně znící,
vždy brkotá, z paměti slovece loví —
hůř nežli okresní náš hejtman nový.
K mým otázkám vždy mlčí zamyšlen.
Tu na mysl mi přišel Bártův syn.
Dán do škol z prvu po vědách se honil,
však pozděj' duši k ničemnostem sklonil,
čím dále horších dopouštěl se vin
a hlouběj' klesal do hříchů a dluhů —
že s hněvem Bárta povolal jej k pluhu.
Leč Václav s hrůzou, pohrdáním hleděl
na život ve vsi hluchý, lopotný
a poslušenství otci vypověděl.

I vzlét', kam chtíč ho vábil nezkrotný —
v široký svět, kde tolik štěstí květů
mu kynulo, by uchvátil je v letu.

Po čase z Ameriky matce psal —
list putoval vám tehdáž z ruky v ruku —
jak lehce s Evropou se rozžehnal,
o plavbě na korábě, mořském hluku,
o žití za mořem, že líp tam rýti
hrud zlatých lán, než doma orat, síti,
o mravu tamějším a zákonu,
o stromech, vyšších téměř našich věží,
jež deset lidí opnout může stěží,
o hruškách zvíci našich melonů,
o Číňanu, jenž pere mu a vaří —
nu, zkrátka: čtení jako v kalendáři.
Aj, vida! Není zle v tom světě novém!
jsme říkali. Jen Bárta mlčel zcela —
onť syna nikdy nedotkl se slovem.
Po letech Bártová sousedkám řadou
list nový k nahlédnutí přinášela,
že Václav zbohat, žínku pojal mladou,
i podobiznou snachy pyšnila se.
Však byla divné krásy! Pod závojem,
jenž v lehkých záhybech po temném vlase
pol průzračný, jak mlha sněhobílá,
jí kanul v čelo, líc tak vábně milá
a velké oko s takým žáru znojem
nám kynuly, že každý divák něm
v ten obraz hleděl s čirým obdivem.

Dva listy ještě došly staré matky,
i peníze v nich – více ani řádky.
Nadarmo psala, ždala za odvět,
sám starý Bárta stránku připsal plnou —
list každý nerozbalen letěl zpět —
syn zmizel, zanik', jakby spláchnut vlnou.

Ach bože! – přemýšlel jsem – zdaž to nyní
s pokleslou šíjí, v prvním vlasů jíní
po letech dvaceti svou vrací dráhu
syn pobloudilý k otcovskému práhu?!

Vtom rozhrnul pán větví clonu stinnou,
jež s obou stran se spjala nad pěšinou,
a stanul, podepřev se o kmen šedý.
Dol tento rodný s tichou dědinou
objaly z nenadání naše hledy.
I byl v tu chvíli krásou jedinou —

mně nikdy v také nezjevil se v nadě!
Plamenný kotouč slunce na západě
ohnivé šípy svoje po něm metal,
že vznímala se v plápol stromů čela
a mech na nízkých střechách zlatem zkvétal.
Zámečku okna plamenem se skvěla
a kolem báně kostela rej ptáčků
v kruh míhal se jak věnec ohniváčků.
Pod mlýnem rybník v rákosí se blýská
a nad ním každý lístek topolů
se v třepetavém kmitá plápolu.
V dým večera se tichá halí víska
a z polí polosžatých, z luk a borů
vše k sobě vábí. Plným za vozem
při hlučných písničkách, šumném rozhovoru
dav ženců chvátá stinným úvozem;
kytice klasů dítek zástup vláčí
tam po mezi; za stádem pastýř kráčí
v kosmaté houně těžkém příkrovu —
vše navrací se, spěchá k domovu.

Na věži kostelní v tom zazněl zvon.
A rázem ve vsi, na polích se tají
zvuk srpů, výskot, šumný ruch i shon.
Již proudy slavnými se rozlévají
po snivých stráních, zmlklém údolu
posvátné zvuky v mocném hlaholu.

Tu náhle cizinec, obnaživ hlavu,
rozpřáhl ruce, na kolena kles'
a zaryl divě prsty v lesní trávu
a vtiskl obličej u vonný vřes.

I mněl jsem, že se pomátly mu smysly,
jak počínal si: líbal zemi, štkal,
a volat chtěl, však hlahol nesouvislý
se z prsou jeho pouze dobýval.

Když posléz obličej od země zdvih',
tu hrály perly v lících zbrázděných,
a tam, kde tváře své byl tiskl na ni,
též tráva leskla se jak rosou ranní.

I pravil ke mně pak:
»Jsem Bártův syn!
Kdys opustil jsem této vísky klín,
a za přeludem štěstí jsem se honil.
Čas mnohý v klamných paprscích jsem slonil
skrání bujnou, hrdou – pak ji objal stín.

Překrásné oko, jež mi lásku lhalo,
jak dýka skvoucí hrud' mi probodalo,
ochladli druzi, minul štěstí klam
a v mrazu cizoty jsem zůstal sám.

Tu poznal jsem, že chudá rodná ves,
otcovská střecha vetchá, šindelová,
jasnější blaho, sladší kryje ples,
než celý svět ho v loktech širých chová.

Tu poznal jsem, podušky zlatý lem
a hedvábí že žalost neodnímá;
jen na tom drahém srdci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá.«

Tak vzdychal, volal; já pak neodhalil
v té chvíli trpké neštěstí mu všecko,
že matčin zrak i duch se stářím zkalil,
že nespátí a nepozná své děcko.

Jdem' ke vsi. Ó, jak zdravil šedou střechu
v úponkách révy, v zelenavém mechu,
ty steré známé milé předměty,
jež dvorcem, chatou byly rozsety!

A hle i tam na lavičce podle stěny,
berličkou ruce majíc podepřeny,
uprostřed slunečnic a slezu květů
stařenka sedí, odumřelá světu.
A je tak malá, schoulená a sivá —
víc páry stín, než lidská bytost živá.
Den hasnoucí jí zlatí tváře vrásky
a zraků navždy uzamčená víčka —
tak sedává tu z lidí cizích lásky
bez duše příbuzné, bez přítelíčka.

Však nyní před ní klesá drahý syn,
skráň chorou ukládá na její klín,
na její roucho lkavé tiskne rety
a rosí okem bledé jeho květy.

Tu třesavé, hle! ruce vine ona
kol kadeří, jež první sních mu schvátíl,
i protrhla se šerá ducha clona:
»Můj Václav!« šepce, »Václav můj se vrátil.«

Což vypravovat dále? Krátce choval
ji v loktech syn, co klenot opatroval,
až pohrobil ji v lůno rodné půdy

a sám k ní zemdlené pak složil údy.

Hrob jediný, jak víte, oba jímá
a lehka dojista mu černá zem;
vždyť na tom drahém srdci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá!

II

Po chvíli mlčení teď řeči nitě
vzábblý krejčík uchopil se hbitě:

A přece dím, že v cizím jenom kraji
poznání vzácná jablka nám zrají.
Kdo za pecí se dočkal šedé hlavy,
jen polovičním zůstal člověkem;
jemnější mrav a názor žití pravý
lze ve světě jen získat dalekém.

Květ mnohý doba v novot ostrém vání
s haluzí krejčoviny odnesla;
však nejvíc, páni, želim cestování —
té krásné, vonné růže řemesla.
Jak vesele se tovaryš bral z domu
s ranečkem lehkým, lehkou myslí k tomu!
Jak nad ním obláček po nebes bání,
putoval volně luhem, doubravou;
kam pohlédl, svět šířý v usmívání
vstříc rozpínal mu náruč modravou.
Tak putovat – rty časem sklonit žhavé
na džbánu lem, jež bílá dlaň ti skýtá,
a s díky vzhlédnout ve dvě hvězdy tmavé,
nad nimiž mák se v černou kadeř vplítá,
pak ulehnot si v trávu pod jabloní,
jež stinnou větev s vonným poupětem
na víčka lehce přivřená ti kloní,
a čekati, až v písku rozjetém
s plechovou zdobou, pestrým řešetem
vůz formanův se přikolébá líně
a pohostí tě v širé plachty stíně,
navečer posléz branou zčernalou
v cizího města pestrou, šumnou vřavu
se pohřížiti, k tovaryšův davu
bez péče sklonit hlavu ospalou
na kůpu odstřížků, za družných řečí – —
nad cesty takové zda rozkoš větší?

Když vzpomínám na mladá svoje léta —
co zemí viděl jsem, kus jaký světa!

Byl ve Vídni jsem. – Tam jen život pravý!
Kostelů mračno, lázně, divadla,
že Praha celá v paláců těch davu
co krůpěj do moře by zapadla,

a deset chrámů svatovítských stěží
by štěpánské jen po šíj' sáhlo věži.

Mnich uherský mne blíže Tokaje
náprstkem vína prastarého hostil —
sám svatý Štěpán révy k němu rostil —
na širém světě také nezraje!
Toť byla vůně jako z nebes květů
a prška perel nádherného vznětu,
kypící oheň, purpurové blesky —
a každá krůpěj v ceně granát český.

Ba, v Benátkách až byl jsem, páni, v díle.
Ó, což bych mohl vyprávěti vám
o svatém Marku, slavné Campanile!
To město plyne na moři jak prám,
jsouc k Italie břehům připoutáno
řetězy tlustšími než lodní lano.
Tak dláždění si spoří vláda obce;
v ulicích čluny, gondolemi zvané,
dvozubé na sáh vypínají zobce
jak černé noty, dvakrát čárkované.
Uprostřed města dávné slávy zjev,
ohromný palác dožů, k nebi strmí,
kde křídlatý svatého Marka lev
na zbožné obce útraty se krmí.
A vzdechů most – leč týden sotva dost
na vypsání všech města pamětností.

Než jeden příběh snad vás pobaví.
Byl tehda hoch jsem švarné postavy,
líc broskve nach, na bradě lehké chmýří,
a s očima, z nichž lásky bůže míří
nechybným šípem v dívčí útrobu, —
nu, slovem; krasavec.
(Tu s paty k hlavě
kruh posluchačů jeho podobu
pohledem plachým přelét' ostýchavě.)

Když při okně jsem sedal na stole
s těkavou jehlou, křížem stíhlé nohy,
tu stíhával mne sladký pohled mnohý
z hedvábných záclon pyšné gondole.
Však pohled můj, nedbaje skvostných člunů,
dvou jenom záclon hlídal řasný běl,
jenž v okně za lagunou propouštěl
tvář časem sladkou, jako oblak lunu.
Ba, slunka jarního byl bratrem spíš
ten svěží obličej, pln záře smavé,

v němž pod lehkým jen křídlem řasy tmavé,
skloněným snivě, stinnou měli skrýš
a v důlku brady, důlkách smavých lící
bůžkové lásky, něžně laškující.

Zakrátko seznal jsem, že oko její
též na mně dlívá plno záliby,
že drobné prsty častěj' odslánějí
bělostných záclon skoupé záhyby,
a brzy mluvou zraků blahou, bolnou
jsme vyznali si lásku obapolnou.
Však princeznu mou čaroděje zlého
hlídaly mračné, bdělé pohledy;
byl strýc to přísný, vzrůstu obrovského,
pochmurný titan, morous škaredý.
Jak rozvalená mračna v horském kraji,
v nichž stále bouřka hrozebná se tají,
obočí husté v krabatou mu tvář
posupně visí; – než se zasní komu,

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.